

การจัดการความรู้กระบวนการผลิตแบบอินทรีย์และการจัดการตลาดของเกษตรกรใน
เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ จังหวัดชัยภูมิ
Knowledge Management of Organic Production Processes and Farmers
Market Management of Organic Community Enterprise Network
Chaiyaphum Province

อินทุราภรณ์ อินทรประจบ^{1*}

¹คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ ประเทศไทย

*ผู้รับผิดชอบบทความ

Inthuraporn Intharaprajob^{1*}

E-mail: inthuraporn@gmail.com¹

¹Faculty of Political Science, Chaiyaphum Rajabhat University, Thailand

*Corresponding author

Received: March 5, 2019 / Revised: April 18, 2019 / Accepted: April 26, 2019

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการความรู้กระบวนการผลิตแบบอินทรีย์ จังหวัดชัยภูมิ และเพื่อศึกษาการจัดการตลาดสู่ผลิตภัณฑ์เชิงเศรษฐกิจของชุมชนแบบยั่งยืนแก่เกษตรกรในเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ จังหวัดชัยภูมิ แหล่งข้อมูล ประกอบด้วย (1) ประเพณีเอกสารและหลักฐาน ได้แก่ เอกสาร และงานวิจัย วิเคราะห์กรอบแนวคิดที่เกี่ยวกับการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีชัยภูมิและ (2) กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ เกษตรกรผู้ผลิตเกษตรแบบอินทรีย์ อำเภอละ 1 กลุ่ม รวม 45 ราย ซึ่งได้มาด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง การศึกษาครั้งนี้ศึกษาระหว่าง กันยายน พ.ศ. 2560 ถึง มีนาคม พ.ศ. 2561 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์ การศึกษาดูงาน ทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม มาวิเคราะห์เนื้อหาแล้วนำเสนอเชิงพรรณนาความ

การวิจัยพบว่า การจัดการความรู้กระบวนการผลิตแบบอินทรีย์และการจัดการตลาดสู่ผลิตภัณฑ์เชิงเศรษฐกิจของชุมชนแบบยั่งยืนแก่เกษตรกรในเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีชัยภูมิ มีหลักการสำคัญ 3 ประเด็น ได้แก่ (1) หลักการการผลิตเกษตรแบบอินทรีย์ เทคโนโลยีและกระบวนการที่มีประสิทธิภาพที่ใช้ในการผลิตเกษตรแบบอินทรีย์ มาตรฐานอินทรีย์ (2) แนวทางการวิเคราะห์ต้นทุนการผลิต การปลูก

คำสำคัญ: การจัดการความรู้; กระบวนการผลิตแบบอินทรีย์; การจัดการตลาด

การขยายพันธุ์ การเก็บผลผลิต การขนส่งผลผลิต การแปรรูปผลิตภัณฑ์ การจัดจำหน่าย และ (3) การทำปุ๋ยอินทรีย์น้ำจากสารเร่ง พด.2 และ พด.7 และอบรมการใช้ปุ๋ยพืชสดและการทำธนาคารเมล็ดพันธุ์ปุ๋ยพืชสด และอบรมวิธีการบริหารจัดการเกษตรกรอินทรีย์

Abstract

This research aims to manage knowledge of organic production processes and market management towards sustainable economic products for farmers in the organic community enterprise network Chaiyaphum Province, this research was hold at Chaiyaphum province by selecting the organic agricultural producers. The source of data were (1) Documentary consist of literature and research concerning the organic agricultural, and (2) the sample was 30 organic agricultural producers they were selected by purposive sampling. The study was hold during September 2017 to March 2018. The instrument consist of questionnaire, interviewing, observation and focus group discussion. The data was analyzed by content analysis. The research results found that; The knowledge management of organic production processes and market management towards sustainable economic products for farmers in the organic community enterprise network Chaiyaphum province were; (1) Principles of organic agricultural production, efficient technology and processes used in organic agriculture production that are organic standardly, (2) Guidelines for analyzing production costs, Planting, Expansion, Productivity, Product transportation, Product processing, and selling, (3) Making organic water fertilizers from growth accelerators and training on the use of green manure and seed banking, green manure and training methods for organic agriculture management.

Keywords: Knowledge Management; Organic Production Process; Market Management

บทนำ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ได้กำหนดยุทธศาสตร์เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาแบบบูรณาการ โดยยุทธศาสตร์ที่ 3 เรื่องการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและแข่งขันได้อย่างยั่งยืน ได้ให้ความสำคัญกับภาคการเกษตรที่เน้นภาคเกษตรเป็นแหล่งผลิตและส่งออกสินค้าเกษตรที่สำคัญของประเทศ ตั้งเป้าให้เกษตรกรมีรายได้สุทธิทางการเกษตรเพิ่มขึ้นและพื้นที่การทำเกษตรอินทรีย์เพิ่มขึ้นเป็น 500,000 ไร่ และในยุทธศาสตร์ที่ 4 การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน สร้างคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดี ลดมลพิษและผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนและระบบนิเวศ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดพื้นฐานของเกษตรอินทรีย์คือ การบริหารจัดการการผลิตทางการเกษตรแบบองค์รวมที่ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

การฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดิน การรักษาแหล่งน้ำให้สะอาด และการฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพของฟาร์ม ทั้งนี้เพราะแนวทางเกษตรอินทรีย์อาศัยกลไกและกระบวนการของระบบนิเวศในการทำการผลิตเกษตรอินทรีย์ จึงปฏิเสธการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชและปุ๋ยเคมี เนื่องจากสารเคมีการเกษตรเหล่านี้มีผลกระทบต่อกลไกและกระบวนการของระบบนิเวศ นอกเหนือจากการปฏิเสธการใช้สารเคมีการเกษตรแล้ว เกษตรอินทรีย์ยังให้ความสำคัญกับการสร้างสมดุลของวงจรของธาตุอาหาร การประหยัดพลังงาน การอนุรักษ์ระบบนิเวศ การเกษตร และการฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพ นอกจากนี้ เกษตรอินทรีย์ยังให้ความสำคัญกับเกษตรกรผู้ผลิตและชุมชนท้องถิ่น เกษตรอินทรีย์มุ่งหวังที่จะสร้างความมั่นคงในการทำเกษตรสำหรับเกษตรกรตลอดจนอนุรักษ์และฟื้นฟูวิถีชีวิตของชุมชนเกษตรกรรม แต่ในขณะเดียวกัน เกษตรอินทรีย์ก็ไม่ได้ปฏิเสธการผลิตเพื่อการค้า เพราะตระหนักว่าครอบครัวเกษตรกรส่วนใหญ่จำเป็นต้องพึ่งพาการจำหน่ายผลผลิตเพื่อเป็นรายได้ในการดำรงชีพ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ศูนย์พัฒนาเกษตรอินทรีย์, 2560) ปัจจุบันภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีคุณค่านั้นได้ถูกประยุกต์และปรับเปลี่ยนไปตามสภาพการณ์ ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทรงคุณค่าในหลายด้านเริ่มสูญหายไปตามกาลเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นที่อยู่ในตัวบุคคล นับวันภูมิปัญญาดังกล่าวจะเริ่มสูญหายไปเมื่อบุคคลเหล่านั้นได้จากไป และยิ่งขาดการจัดการองค์ความรู้ที่มีหรือการสร้างจิตสำนึกรักษ์ในภูมิปัญญาท้องถิ่นของเยาวชนในพื้นที่เริ่มสูญหายไป ดังนั้นเกษตรกรที่หันมาทำเกษตรอินทรีย์จึงจำเป็นต้องพัฒนาการเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและกระบวนการบริหารจัดการและดูแลเอาใจใส่ฟาร์มของตนเพิ่มมากขึ้น ผลที่ตามมาก็คือ เกษตรกรอินทรีย์จึงมีแนวทางการเกษตรที่ตั้งอยู่บนกระบวนการแห่งการเรียนรู้และภูมิปัญญา เกษตรกรจึงต้องสังเกต ศึกษา วิเคราะห์ สังเคราะห์ และสรุปบทเรียนเกี่ยวกับการทำเกษตรในฟาร์มของตนเอง ให้สามารถฝ่าฟันเงื่อนไขทั้งทางกายภาพ (เช่น ลักษณะของดิน ภูมิอากาศ และภูมินิเวศ) รวมถึงเศรษฐกิจ-สังคมที่แตกต่างจากพื้นที่อื่น เพื่อคัดสรรและพัฒนาแนวทางเกษตรอินทรีย์ที่เหมาะสมและเหมาะสมกับฟาร์มของตัวเองอย่างแท้จริง

เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรกรรมทางเลือก จึงก่อตั้งขึ้น เพื่อพัฒนาระบบเกษตรกรรมทางเลือกซึ่งเป็นระบบการเกษตรที่สอดคล้องกับระบบนิเวศ วิถีชีวิตชุมชน และสร้างการพึ่งตนเองของเกษตรกรรายย่อย การเกิดขึ้นของเครือข่ายเกษตรกรรมดังกล่าว เป็นความพยายามในการเสนอทางเลือกของการทำเกษตรกรรมสำหรับเกษตรกรรายย่อย พบว่า การพัฒนาการเกษตรแผนใหม่ได้ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในฐานะผู้ผลิตอาหารส่งผลต่อการสูญเสียความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ ตลอดจนก่อให้เกิดความเสี่ยงแก่ผู้บริโภคในการบริโภคอาหารที่มีสารพิษตกค้าง (เครือข่ายเกษตรทางเลือก, 2560) เครือข่ายในปัจจุบันมีองค์กรสมาชิกทั้งที่เป็นองค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรชาวบ้าน เครือข่ายฯ ได้มีการจัดประชุมระดมความเห็นจากองค์กรชาวบ้านเพื่อพัฒนายุทธศาสตร์การทำงานอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งยกระดับการผลิต การแปรรูป และการตลาด โดยจัดเวทีเชื่อมโยงประสบการณ์ การอบรม ดูงาน การทดลองหรือการวิจัยอย่างมีส่วนร่วม การพัฒนาเทคนิควิธีการการเกษตร หนุนรงค์ด้านนโยบายร่วมกับพันธมิตรและภาคีเครือข่ายอื่น สร้างประสิทธิภาพทางความรู้ และการขับเคลื่อนงาน เพื่อเผชิญกับปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งในระดับประเทศและระหว่างประเทศร่วมกัน

จังหวัดชัยภูมิเป็นจังหวัดที่มีเกษตรกรดำเนินกิจกรรมเกษตรทางเลือกในรูปแบบของเกษตรอินทรีย์ ดังนั้นเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืน จึงจำเป็นต้องพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีชัยภูมิ อันจะได้มาซึ่งเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ จังหวัดชัยภูมิ ที่สามารถใช้เป็นศูนย์กลางของข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ เทคนิค วิธีการ รวมทั้งเป็นศูนย์รวบรวมและส่งถ่ายผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์ของชาวชัยภูมิ แบบมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในชุมชน เป็นศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเกษตรกรที่มีการผลิต ผลผลิตทางการเกษตรแบบอินทรีย์ในทุกรูปแบบ และประชาชนทุกระดับมีความปลอดภัยและสร้างคุณภาพ สิ่งแวดล้อมที่ลดมลพิษและผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนและระบบนิเวศ ประชาชนมีอาชีพและมีรายได้ที่มั่นคง มีการณรงค์ให้หันมาใช้สารจุลินทรีย์ ปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยหมักชีวภาพ แทนการใช้สารเคมี เพื่อเป็นการลดปริมาณการใช้สารเคมี การรักษาสมดุลการผลิต ระบบนิเวศ และเพื่อลดต้นทุนในการผลิต รวมถึงการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลผลิตทางการเกษตรแบบอินทรีย์ให้เป็นผลิตภัณฑ์เชิงเศรษฐกิจแบบยั่งยืน อย่างไรก็ตาม การศึกษาครั้งนี้ เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย เรื่อง “การพัฒนาศักยภาพและกระบวนการผลิตของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีชัยภูมิ”

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการจัดการความรู้กระบวนการผลิตแบบอินทรีย์ จังหวัดชัยภูมิ
2. เพื่อศึกษาการจัดการตลาดสู่ผลิตภัณฑ์เชิงเศรษฐกิจของชุมชนแบบยั่งยืนแก่เกษตรกรในเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ จังหวัดชัยภูมิ

ขอบเขตการวิจัย

ศึกษาการจัดการความรู้กระบวนการผลิตแบบอินทรีย์ จังหวัดชัยภูมิ และศึกษาการจัดการตลาดสู่ผลิตภัณฑ์เชิงเศรษฐกิจของชุมชนแบบยั่งยืนแก่เกษตรกรในเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ จังหวัดชัยภูมิ ดังนี้

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษานี้ศึกษาในพื้นที่จังหวัดชัยภูมิ โดยเลือกศึกษาเกษตรกรผู้ผลิตเกษตรแบบอินทรีย์ในจังหวัดชัยภูมิ

2. ขอบเขตด้านแหล่งข้อมูล

2.1 ประเภทเอกสารและหลักฐาน (documentary) ได้แก่ เอกสารและงานวิจัย วิเคราะห์กรอบแนวคิดที่เกี่ยวกับการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีชัยภูมิ

2.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

2.2.1 ประชากร ได้แก่ เกษตรกรผู้ผลิตเกษตรแบบอินทรีย์ของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีชัยภูมิ พื้นที่อำเภอเมือง อำเภอภูเขียว และอำเภอกอนสวรรค์ จำนวน 90 ราย ซึ่งอยู่ในบัญชีรายชื่อสมาชิกที่ลงทะเบียนกับเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีชัยภูมิ

2.2.2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ เกษตรกรผู้ผลิตเกษตรแบบอินทรีย์เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีชัยภูมิ พื้นที่อำเภอเมืองชัยภูมิ อำเภอภูเขียว และอำเภอกอนสวรรค์ ซึ่งได้มาด้วยวิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (multi-stage random sampling) จากพื้นที่อำเภอเมือง อำเภอภูเขียว และอำเภอกอนสวรรค์ ซึ่งอยู่ในบัญชีรายชื่อสมาชิกที่ลงทะเบียนกับเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีชัยภูมิ สุ่มด้วยวิธีการอย่างง่ายในแต่ละอำเภอ จนได้สมาชิกอำเภอละ 1 กลุ่ม กลุ่มละ 15 คน รวม 45 ราย

3. ขอบเขตด้านเนื้อหา

3.1 หลักการการผลิตเกษตรแบบอินทรีย์

3.2 มาตรฐานอินทรีย์

3.3 การทำปุ๋ยอินทรีย์น้ำจากสารเร่ง พด.2 และ พด.7

3.4 ประเมินผลการอบรมเชิงปฏิบัติ

4. ขอบเขตด้านระยะเวลา

การศึกษาครั้งนี้ ศึกษาระหว่างเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2561 ถึง ธันวาคม พ.ศ. 2561

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาการจัดการความรู้กระบวนการผลิตแบบอินทรีย์ จังหวัดชัยภูมิ สู่ผลิตภัณฑ์เชิงเศรษฐกิจของชุมชนแบบยั่งยืนของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีชัยภูมิ คณะผู้วิจัยดำเนินการ ดังนี้

1. การจัดการความรู้กระบวนการผลิตแบบอินทรีย์ จังหวัดชัยภูมิ ของกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตเกษตรแบบอินทรีย์ของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ จังหวัดชัยภูมิ โดยใช้เครือข่ายแหล่งการเรียนรู้ชุมชนในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมตามแนวเศรษฐกิจชุมชน และหาแนวทางในการสร้างศักยภาพกระบวนการผลิตแบบอินทรีย์ จังหวัดชัยภูมิ ของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีชัยภูมิ ที่มีมาตรฐานผลิตภัณฑ์เป็นที่ยอมรับ การวิจัยนี้ใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสาน ประกอบด้วย การวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีรายละเอียดดังนี้

ขั้นตอนในการวิจัย ประกอบด้วย การวางแผนวิจัย (planning) ปฏิบัติตามแผน (acting) เก็บรวบรวมข้อมูล (observing) และสะท้อนความรู้ ข้อค้นพบ ข้อสังเกต (reflecting)

เครื่องมือในการจัดเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย

1. แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเพื่อเก็บข้อมูลการจัดการความรู้ เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ จังหวัดชัยภูมิ ด้วยการให้ “กรอบคำถาม” หรือ “แนวคำถาม” ที่เตรียมไว้ เช่น ขั้นตอน วิธีการในการจัดเก็บองค์ความรู้ การถ่ายทอดเผยแพร่ความรู้ ปัญหาและอุปสรรคในการเรียนรู้ เป็นต้น

2. การสนทนากลุ่ม การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การศึกษาดูงานของชุมชนต้นแบบ การถอดบทเรียน (after action review) ในองค์ความรู้ที่ได้จากการจัดสนทนากลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ จังหวัดชัยภูมิ เป็นต้น

3. แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม การจดบันทึก แบบการจดบันทึกการสังเกต เครื่องบันทึกเสียง กล้องบันทึกภาพ

2. ศึกษาการจัดการตลาดสู่ผลิตภัณฑ์เชิงเศรษฐกิจของชุมชนแบบยั่งยืนแก่เกษตรกรในเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ จังหวัดชัยภูมิ

2.1 ทีมนักวิจัยร่วมกับวิทยากรหมอดินอาสา จัดอบรมและสาธิตการผลิตการใช้สารอินทรีย์ทดแทนสารเคมีทางการเกษตรให้กับสมาชิกกลุ่ม ๆ ละ 1 ครั้ง ๆ ละ 3 วันต่อกลุ่ม โดยการสร้างความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการผลิตเกษตรแบบอินทรีย์สู่ผลิตภัณฑ์เชิงเศรษฐกิจของชุมชนแบบยั่งยืน เกี่ยวกับต้นทุนการผลิต การเตรียมดิน การขยายพันธุ์ การปลูก การดูแลรักษา การแปรรูปผลิตภัณฑ์ การสร้างบรรจุภัณฑ์ การขนส่งผลผลิต และการจัดจำหน่ายตามกระบวนการผลิตแบบอินทรีย์สู่ผลิตภัณฑ์เชิงเศรษฐกิจแบบยั่งยืน ด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีชัยภูมิ

2.2 การอบรมเชิงปฏิบัติการ โดยถ่ายทอดเทคโนโลยีที่ใช้ในกระบวนการผลิตด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของเกษตรกรเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีชัยภูมิ โดยกำหนดเนื้อหาในการอบรมเชิงปฏิบัติการ 3 ประเด็น ได้แก่

2.2.1 หลักการผลิตเกษตรแบบอินทรีย์ เทคโนโลยี และกระบวนการที่มีประสิทธิภาพที่ใช้ในการผลิตเกษตรแบบอินทรีย์

2.2.2 มาตรฐานอินทรีย์ แนวทางการวิเคราะห์ต้นทุนการผลิต การปลูก การขยายพันธุ์ การเก็บผลผลิต การขนส่งผลผลิต การแปรรูปผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ และการจัดจำหน่าย ใช้ระยะเวลา 1 วัน/กลุ่ม

2.2.3 การทำปุ๋ยอินทรีย์น้ำจากสารเร่ง พด.2 และ พด.7 การใช้ปุ๋ยพืชสดและการทำธนาคารเมล็ดพันธุ์ และอบรมวิธีการบริหารจัดการเกษตรอินทรีย์ ระยะเวลา 1 วัน/กลุ่ม

2.3 ประเมินผลการอบรมเชิงปฏิบัติ ในการถ่ายทอดเทคโนโลยีที่ใช้ในกระบวนการผลิตด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของเกษตรกรเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีชัยภูมิ

2.4. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

2.4.1 ประชากร ได้แก่ เกษตรกรผู้ผลิตเกษตรแบบอินทรีย์ของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีชัยภูมิ พื้นที่อำเภอเมือง อำเภอภูเขียว และอำเภอกอนสวรรค์ จำนวน 90 ราย ซึ่งอยู่ในบัญชีรายชื่อสมาชิกที่ลงทะเบียนกับเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีชัยภูมิ

2.4.2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ เกษตรกรผู้ผลิตเกษตรแบบอินทรีย์เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีชัยภูมิ พื้นที่อำเภอเมืองชัยภูมิ อำเภอภูเขียว และอำเภอกอนสวรรค์ ซึ่งได้มาด้วยวิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (multi-stage random sampling) จากพื้นที่อำเภอเมือง อำเภอภูเขียว และอำเภอกอนสวรรค์ ซึ่งอยู่ในบัญชีรายชื่อสมาชิกที่ลงทะเบียนกับเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีชัยภูมิ สุ่มอย่างง่ายในแต่ละอำเภอ จนได้สมาชิกอำเภอละ 1 กลุ่ม กลุ่มละ 15 ราย รวม 45 ราย

2.5 พื้นที่/กลุ่มเป้าหมาย และจำนวนผู้เข้าร่วมโครงการเพื่อประโยชน์ในการพิจารณางบประมาณ พื้นที่เป้าหมาย จังหวัดชัยภูมิ โดยกลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัย คือ บุคลากร/เจ้าหน้าที่ของหน่วยงาน องค์กร หรือกลุ่มเป้าหมายระดับผู้นำในพื้นที่ ชุมชน ท้องถิ่น จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งจำแนกได้ ดังนี้

2.5.1 ทีมนักวิจัย คณาจารย์ และเจ้าหน้าที่ของโครงการ จำนวน 5 ท่าน

2.5.2 เกษตรกรผู้ผลิตเกษตรแบบอินทรีย์ จังหวัดชัยภูมิ ประจำปี พ.ศ. 2561 และ พ.ศ. 2562 จำนวน 45 คน

2.6 การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม (focus group) มาวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) แล้วนำเสนอเชิงพรรณนาความ

สรุปผลการวิจัย

ผลการจัดการความรู้กระบวนการผลิตเกษตรแบบอินทรีย์ สู่ผลิตภัณฑ์เชิงเศรษฐกิจของชุมชนแบบยั่งยืนของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีชัยภูมิ ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เพื่อเก็บข้อมูลการจัดการความรู้ และการสนทนากลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ จังหวัดชัยภูมิ พบว่า มีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการรวมกลุ่มหลายประเด็น เช่น การเกิดขึ้นของกลุ่ม การจัดโครงสร้างองค์กรกลุ่ม การวางแผนการผลิต การตลาด การสื่อสารของกลุ่ม และการสร้างการพัฒนาชุมชนให้เกิดความยั่งยืน และเข้มแข็ง มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. แนวทางการเกิดกลุ่ม

1.1 การเกิดของกลุ่มเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรจังหวัดชัยภูมิ เห็นว่า ควรเกิดขึ้นบนพื้นฐานความสมัครใจ มีความเข้าใจในปัญหาและมีจิตสำนึกในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน และกลุ่มต้องเห็นประโยชน์ที่ได้รับจากการเข้าร่วมกลุ่ม

1.2 การเกิดขึ้นของกลุ่ม ไม่ควรเกิดจากความต้องการของภาครัฐเพียงฝ่ายเดียว หากแต่ต้องคำนึงถึงความต้องการของกลุ่มที่มีความต้องการจะรวมตัวกันเป็นกลุ่มเป็นหลัก

1.3 กลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรจังหวัดชัยภูมิที่เข้าร่วมเป็นกลุ่ม ควรมีความพร้อมศักยภาพการบริหารจัดการภายในกลุ่มที่เข้มแข็งเป็นพื้นฐาน เช่น มีโครงสร้างการบริหารงาน ระบบคนระบบเงิน ฯลฯ ที่ชัดเจน

1.4 กลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตอินทรีย์ที่จะเข้าร่วมเป็นกลุ่ม จำเป็นต้องมีการเตรียมความพร้อมของบุคลากรในกลุ่มตน ให้มีความรู้ความเข้าใจในการบริหารจัดการกลุ่มในรูปแบบกลุ่ม โดยเฉพาะระดับคณะกรรมการกลุ่มและสมาชิก ทั้งนี้เพื่อให้ทุกกลุ่มได้เห็นถึงประโยชน์ที่ตนเองจะได้รับจากการรวมเป็นกลุ่ม และจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการทำงานของชุมชนให้เกิดขึ้น

1.5 กลุ่มที่เข้าร่วมเป็นกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตอินทรีย์ของเกษตรกรจังหวัดชัยภูมิ ยังคงมีความเป็นอิสระในการดำเนินงานของกลุ่มตนเองอย่างแท้จริง กลุ่มเป็นเพียงการรวมตัวกันตามประเด็นที่กลุ่มลูกข่ายเห็นว่า จะเกิดประโยชน์และแก้ไขปัญหาบางประเด็นร่วมกันเท่านั้น

1.6 ควรคำนึงถึงบริบทและวัฒนธรรมการทำงานของกลุ่มในแต่ละพื้นที่ที่มีความแตกต่างไม่เหมือนกัน เช่น เป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ชุมชนเป็นเจ้าของการดำเนินงานอย่างแท้จริง

1.7 ควรมีการวิเคราะห์สถานการณ์การรวมตัวเป็นกลุ่ม เพื่อนำไปสู่การตั้งประเด็นที่กลุ่มต้องการสร้างความร่วมมือที่ชัดเจนร่วมกันเป็นพื้นฐาน เช่น ด้านการวางแผนผลิต ด้านการตลาด ด้านการแลกเปลี่ยน

องค์ความรู้ ฯลฯ สมาชิกกลุ่มทุกกลุ่มต้องมีส่วนร่วมและเป็นผู้กำหนดประเด็นที่จะสร้างความร่วมมือ และนำมาหารือในรูปของกลุ่ม

1.8 การจัดตั้งกลุ่มควรมีการจัดทำเป้าหมาย กฎ ระเบียบ กติกา ข้อตกลงของกลุ่มร่วมกัน บนพื้นฐานความเห็นชอบของกลุ่มที่เข้ามาร่วมเป็นกลุ่ม มุ่งเน้นความร่วมมือไม่ใช่การแข่งขัน

2. แนวทางการจัดโครงสร้างองค์กรกลุ่ม

ผลจากการสนทนากลุ่ม พบว่า กลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรจังหวัดชัยภูมิ ที่เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม ได้เสนอแนวคิดการจัดโครงสร้างองค์กรของกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรจังหวัดชัยภูมิ ดังนี้

2.1 การจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์ ควรมีการดำเนินงานในรูปคณะกรรมการ โดยคณะกรรมการต้องมาจากตัวแทนของทุกกลุ่มที่เข้าร่วมเป็นกลุ่ม เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมการทำงาน ในรูปแบบของกลุ่มอย่างแท้จริง โดยคณะกรรมการ มีหน้าที่หลัก ๆ คือ 1) รวบรวมและจัดทำข้อมูลสารสนเทศของกลุ่มในทุกด้านที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์กับการดำเนินงานของกลุ่ม 2) ทำหน้าที่เป็นแกนนำและกระตุ้นให้เกิดการจัดทำแผนพัฒนาและแนวทางการพัฒนาของกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์ 3) จัดหาสถานที่เป็นศูนย์ประสานการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์ 4) ขับเคลื่อนจัดทำระเบียบข้อตกลงร่วมกัน โดยการมีส่วนร่วมจากทุกกลุ่มเพื่อใช้เป็นแนวทางการดำเนินงานของกลุ่ม 5) ทำหน้าที่บริหารจัดการ การดำเนินงานและหาแนวทางการแก้ไขปัญหาของกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์ 6) จัดประชุมกรรมการและสมาชิกกลุ่มตามระเบียบข้อบังคับ

2.2 คณะกรรมการองค์กรกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรจังหวัดชัยภูมิ ควรมีความเข้าใจในบทบาทหน้าที่การทำงานของตนเองอย่างชัดเจน

2.3 คณะกรรมการกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรจังหวัดชัยภูมิ ควรมีวาระการทำงานที่กำหนดไว้อย่างชัดเจน และควรมีการหมุนเวียนบทบาทและหน้าที่ในการดำเนินงาน เพื่อเป็นการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้

2.4 กลุ่มควรมีการเชื่อมประสานกับหน่วยงานภายนอก เช่น การแต่งตั้งที่ปรึกษากลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรจังหวัดชัยภูมิ ที่เป็นตัวแทนมาจากหน่วยงานภาครัฐ ธุรกิจเอกชน และสถาบันการศึกษา เพื่อให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการดำเนินงานของกลุ่ม

2.5 การบริหารการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิต ไม่ควรยึดติดรูปแบบการทำงานแบบภาครัฐ เพราะจะทำให้การทำงานไม่ลื่นไหล ขาดความคล่องตัวในการเชื่อมประสาน ดังนั้น โครงสร้างการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีชัยภูมิ ต้องสามารถยืดหยุ่นและทำงานได้ในทุกสถานการณ์และแก้ไขปัญหาได้ตรงกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจริง

3. แนวทางด้านการวางแผนการผลิต

ผลจากการสนทนากลุ่ม พบว่า กลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรจังหวัดชัยภูมิ ที่เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม ได้เสนอแนวคิดในประเด็นรูปแบบด้านการวางแผนการผลิต ดังนี้

3.1 ก่อนการรวมกลุ่ม ทุกกลุ่มควรมีการจัดเก็บข้อมูล การผลิตพืชผักอินทรีย์ของกลุ่มตนเอง เช่น จำนวนพื้นที่ปลูก จำนวนสมาชิก จำนวนผลผลิต ชนิดของพืช จำนวนที่ผลิตได้ในแต่ละรอบการผลิต ฯลฯ เพื่อนำข้อมูลดังกล่าวมาใช้ประโยชน์ในการวางแผนร่วมกันในรูปของกลุ่มจะทำให้กลุ่มสามารถผลิตพืชผักอินทรีย์ได้ตรงกับความต้องการตลาด

3.2 นำเอาข้อมูลที่จัดเก็บเบื้องต้น มาทำการวิเคราะห์ร่วมกันนำไปสู่การวางแผนการผลิตร่วมกัน รวบรวมและจัดทำปฏิทินการผลิต เพื่อแก้ไขปัญหาผลผลิตล้นตลาดและไม่ตรงกับความต้องการของตลาด เป็นการลดความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นซึ่งกลุ่มมีหน้าที่ในการรวบรวมข้อมูล และร่วมกันจัดทำแผนการผลิต และผลักดันให้สมาชิกลูกข่ายผลิตพืชผักอินทรีย์ให้เป็นไปตามแผนเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว

3.3 กลุ่มควรมีบทบาทในการรวบรวมสภาพปัญหาในด้านการผลิตของแต่ละกลุ่ม มาใช้เป็นข้อมูลในการแก้ไขปัญหาด้านการผลิตในระยะยาวให้กับสมาชิกกลุ่ม โดยเน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากภายในกลุ่มกันเอง และเชื่อมต่อกับองค์ความรู้ที่จำเป็นและยังขาดแคลนกับหน่วยงานภายนอก

4. แนวทางด้านการตลาด

4.1 กลุ่มควรมีบทบาทและผลักดันให้แต่ละกลุ่มมีการบันทึกเพื่อจัดเก็บข้อมูลด้านการตลาดแบบง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน เช่น รายชื่อตลาดหลักที่รับซื้อผลผลิตของกลุ่มคือแหล่งใด ผลผลิต พืชผักประเภทใด ที่เป็นที่ต้องการ ราคาขายอยู่ที่เท่าไร ฯลฯ การเก็บข้อมูลดังกล่าวจะช่วยให้กลุ่มมีข้อมูลที่สามารถนำมาใช้ในการวางแผนการตลาดแบบมีส่วนร่วมได้

4.2 กลุ่มควรมีการสนับสนุนให้มีการนำข้อมูลการตลาดที่กลุ่มได้บันทึก นำมาใช้ในการวางแผนการตลาดอย่างมีส่วนร่วม

4.3 กลุ่มควรมีบทบาทในการสนับสนุนให้เกิดช่องทางการจำหน่ายสินค้าเพิ่มขึ้น โดยอาจทำหน้าที่เชื่อมโยงกับตลาดอื่น ๆ และทำหน้าที่เชื่อมประสานความต้องการของตลาดมายังกลุ่มอีกช่องทางหนึ่ง

5. แนวทางการสื่อสารของกลุ่ม

5.1 เราคณะกรรมการบริหาร ควรมีการพบปะและประชุมกันอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างความเข้าใจ และเรียนรู้ถึงการทำงานแบบเป็นกลุ่ม ทบทวนติดตามการทำงานของกลุ่มเป็นระยะๆ

5.2 ในการประชุมกลุ่มแต่ละครั้งอาจใช้พื้นที่การประชุม โดยสลับหมุนเวียนกันไปตามพื้นที่ตั้งของกลุ่มสมาชิกที่เป็นลูกข่ายในแต่ละพื้นที่ ซึ่งจะเป็นประโยชน์กับคณะกรรมการบริหารกลุ่มและกลุ่มสมาชิก ลูกข่ายได้มีโอกาสพบปะ เยี่ยมเยียน รับฟังปัญหาและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

5.3 กลุ่มควรมีการสื่อสารที่เน้นความเท่าเทียมและเสมอภาคในการทำงานทั้งในส่วน of คณะกรรมการบริหารหรือกลุ่มกับลูกข่าย

5.4 กลุ่มควรสร้างให้เกิดช่องทางการสื่อสารที่มีความหลากหลาย สามารถเข้าถึงกลุ่มได้อย่างเท่าเทียมและทันเหตุการณ์เพื่อใช้ในการส่งข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์กับลูกข่ายสมาชิก เช่น กลุ่มไลน์ เฟซบุ๊ก เว็บไซต์ เป็นต้น

6. แนวทางการพัฒนากลุ่มให้เกิดความยั่งยืนและเข้มแข็ง

6.1 กลุ่มควรมีบทบาทหน้าที่หลักในการประสานงานเพื่อกระตุ้นให้เกิดการใฝ่รู้ และสร้างกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องให้กับสมาชิก เช่น สนับสนุนให้เกิดการพัฒนาศักยภาพของกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรจังหวัดชัยภูมิในเรื่องการดำเนินงานของกลุ่มในทุกประเด็น

6.2 การออกแบบกิจกรรมของกลุ่ม ควรมาจากการมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกฝ่าย โดยอาจเริ่มจากการกำหนดประเด็น รูปแบบการเรียนรู้ กิจกรรมที่สมาชิกร่วมออกแบบ เพื่อเป็นการส่งเสริมให้สมาชิกที่เป็นลูกข่าย มีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายและทิศทางของกลุ่มเพื่อนำไปสู่การพัฒนาการจัดการกลุ่มอย่างมีประสิทธิภาพ

6.3 กลุ่มควรมีการพัฒนากิจกรรมที่มีความสร้างสรรค์และเชื่อมโยงไปถึงทุกกลุ่ม ลักษณะกิจกรรมควรปรากฏเห็นชัดเป็นรูปธรรมและสร้างแรงจูงใจ เช่น การตอบแทนสมาชิกในรูปแบบสวัสดิการที่สร้างความมั่นคงทางด้านจิตใจให้กับสมาชิก เช่น สวัสดิการต่าง ๆ

6.4 กลุ่มควรมีการจัดเก็บและรวบรวมข้อมูล เกี่ยวกับการจัดลำดับความเข้มแข็งและสภาพปัญหาของกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรจังหวัดชัยภูมิ เพื่อให้เห็นระดับความพร้อมการบริหารจัดการแต่ละกลุ่มก่อนไปสู่การพัฒนา

ผลการศึกษาการจัดการตลาดสู่ผลิตภัณฑ์เชิงเศรษฐกิจของชุมชนแบบยั่งยืนแก่เกษตรกรในเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ จังหวัดชัยภูมิ ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 จากการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการเตรียมดิน ต้นทุนการผลิต การขยายพันธุ์ การปลูก การดูแลรักษา การแปรรูป การสร้างบรรจุภัณฑ์ การขนส่งผลผลิตและการจัดจำหน่าย ตามกระบวนการผลิตแบบอินทรีย์สู่ผลิตภัณฑ์เชิงเศรษฐกิจแบบยั่งยืนด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถิชัยภูมิ สามารถนำเสนอได้ดังนี้

1. การเตรียมแปลงสาธิตและต้นทุนการผลิต

1.1 เตรียมพื้นที่ปลูกและต้นทุนการผลิตโดยการเตรียมดินปลูก นำปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอกใส่ลงในแปลงปลูก คลุกเคล้าให้ทั่ว รอน้ำต้นกล้าลงปลูกต่อไป

1.2 เตรียมต้นกล้า จัดหาเมล็ดพันธุ์อินทรีย์ เพื่อใช้สำหรับในการปลูกเป็นต้นตัวอย่าง สำหรับใช้ในการฝึกอบรม

1.3 ย้ายต้นกล้าลงปลูกในแปลง นำต้นกล้าที่เพาะไว้มาลงปลูกในแปลงที่เตรียมไว้ โดยจัดระยะการปลูกให้เหมาะสมกับการเจริญเติบโต

1.4 ดูแลรักษาต้นกล้าที่ปลูกเมื่อนำลงปลูกในแปลงแล้ว ทำการให้น้ำเข้า-เย็นในระยะแรก เมื่อพบว่า เจริญเติบโตได้แล้ว หมั่นสังเกตโรคและแมลงที่จะเข้ามากัดกินที่ปลูก เมื่อพบว่า เริ่มมีการเข้าทำลายของศัตรูพืช ต้องรีบหาทางป้องกันทันทีและหมั่นกำจัดวัชพืชรอบ ๆ พื้นที่ปลูก เพื่อเป็นการทำลายแหล่งที่อยู่อาศัยของโรคและแมลง

2. ถ่ายทอดความรู้ภาคทฤษฎีเกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์ ได้แก่ (1) ความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์การผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์ (2) ความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์ตลาดในระบบเกษตรอินทรีย์ (3) เทคนิค

การผลิตด้วยระบบเกษตรอินทรีย์ (4) เทคนิคการดูแลรักษาผลผลิตด้วยระบบเกษตรอินทรีย์

3. ถ่ายทอดความรู้ภาคปฏิบัติในการผลิตระบบเกษตรอินทรีย์ดังนี้ (1) เทคนิคการเตรียมเมล็ดพันธุ์สำหรับเพาะกล้า (2) เทคนิคการเพาะกล้า (3) เทคนิคการเตรียมแปลงปลูก (4) เทคนิคการย้ายกล้าลงในแปลงปลูก (5) เทคนิคการดูแลรักษา เช่น การให้ปุ๋ย การป้องกันกำจัดโรคแมลง และ (6) เทคนิคการเก็บเกี่ยวและดูแลรักษาผลผลิต

4. รายงานผลการดำเนินงานหลังฝึกอบรมเสร็จ ทำการรวบรวมข้อมูล สรุปผลการดำเนินงานและจัดทำรายงานผลการปฏิบัติงานและเขียนรายงานการวิจัย

จากการดำเนินงานวิจัย คณะผู้วิจัยได้ศึกษาเรียนรู้ประเด็นปัญหา อุปสรรคและประเด็นสนับสนุนในกระบวนการผลิตเกษตรแบบอินทรีย์ของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีชัยภูมิ การศึกษาวิจัยพบประเด็นที่เป็นประโยชน์หลายประการ ดังนี้

1. จากการวิเคราะห์พบว่า เกษตรกรมีความต้องการปรับเปลี่ยนการผลิตสู่ระบบการผลิตอินทรีย์ แต่ขาดความรู้ด้านการตลาด เนื่องจากระบบห่วงโซ่อุปทานด้านการเกษตรของจังหวัดยังอาศัยระบบพ่อค้าคนกลางเป็นสำคัญ เกษตรกรเป็นเพียงผู้ผลิต การกำหนดราคาเป็นหน้าที่ของพ่อค้าคนกลางทำให้เกษตรกรไม่สามารถกำหนดราคาเองได้ จึงได้ราคาต่ำกว่าที่ควรจะเป็น

2. การจัดการหลังการเก็บเกี่ยวจนถึงผู้บริโภค เป็นหน้าที่ของพ่อค้าคนกลางที่ขายต่อกันเป็นช่วง ๆ ตั้งแต่ 2-4 ช่วง ก่อนถึงผู้บริโภค ทำให้ราคาพืชเกษตรอินทรีย์สูงขึ้นเป็นลำดับ ทำให้ผู้บริโภคพืชเกษตรอินทรีย์ในราคาสูง

3. การเข้าถึงองค์ความรู้ต่าง ๆ ของเกษตรกรมีข้อจำกัดมาก ยังต้องอาศัยการสนับสนุนจากภายนอก เช่น ภาครัฐ

4. ผู้สนับสนุนองค์ความรู้ไม่พิจารณาถึงความต้องการของเกษตรกรว่า ต้องการความรู้ด้านใดให้ชัดเจนก่อนการสนับสนุนองค์ความรู้ต่าง ๆ ให้เกษตรกร

5. การรวมกลุ่มของเกษตรกรรายย่อย ควรมีรูปแบบเป็นลักษณะแนวราบ มีข้อกำหนดในการดำเนินกิจกรรมกลุ่มที่ชัดเจน สมาชิกสามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันได้ จะทำให้กลุ่มพัฒนาสู่ความยั่งยืน

6. เกษตรกรขาดทักษะในการบริหารแปลงปลูก การพยากรณ์ผลผลิต และการบันทึกกิจกรรมในแปลงปลูก

7. การดำเนินกิจกรรมสร้างเวทีให้เกษตรกรและผู้บริโภคได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน จะเป็นการกระตุ้นให้เกษตรกรพัฒนาตนเองได้รวดเร็วขึ้น และตรงตามความต้องการของผู้บริโภค

8. เกษตรกรมีความภาคภูมิใจที่สามารถกำหนดราคาขายได้เอง

9. เกษตรกรรายย่อยที่มีพื้นที่ในการทำเกษตรไม่มาก เมื่อเกิดการรวมกลุ่ม และร่วมวางแผนการผลิตร่วมกันสามารถเพิ่มผลผลิตได้เป็นลำดับ

10. การนำผลการฝึกอบรมไปปฏิบัติในกิจกรรมพื้นที่ของเกษตรกรต้องได้รับการปรับเปลี่ยนตามความเหมาะสมของพื้นที่

82

อภิปรายผล

การศึกษาการจัดการความรู้กระบวนการผลิตแบบอินทรีย์และการจัดการตลาดสู่ผลิตภัณฑ์เชิงเศรษฐกิจของชุมชนแบบยั่งยืนแก่เกษตรกรในเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีชัยภูมิ มีประเด็นที่น่าสนใจมาอภิปรายผล ดังนี้

1. ผลการจัดการความรู้กระบวนการผลิตเกษตรแบบอินทรีย์ สู่ผลิตภัณฑ์เชิงเศรษฐกิจของชุมชนแบบยั่งยืนของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีชัยภูมิ ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเพื่อเก็บข้อมูลการจัดการความรู้ และการสนทนากลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์จังหวัดชัยภูมิ พบว่า มีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการรวมกลุ่มหลายประเด็น เช่น การเกิดขึ้นของกลุ่ม การจัดโครงสร้างองค์กรกลุ่ม การวางแผนการผลิต การตลาด การสื่อสารของกลุ่มและการสร้างการพัฒนา กลุ่มให้เกิดความยั่งยืนและเข้มแข็ง ที่เป็นประโยชน์สำหรับการพัฒนาศักยภาพและกระบวนการผลิตของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ จังหวัดชัยภูมิ ที่จะนำไปเป็นแนวในการสร้างความรู้ ความเข้าใจ และปรับทัศนคติของเกษตรกรให้สนใจเข้าร่วมกลุ่มเพื่อเรียนรู้กระบวนการแบบเกษตรอินทรีย์มากขึ้น และมีความตระหนักในเรื่องการดูแลสุขภาพ เนื่องจากการเข้าร่วมกิจกรรมกับโครงการวิจัยทำให้ได้รับความรู้เพิ่มเติมทั้งในด้านการผลิต กระบวนการเข้าสู่มาตรฐานอินทรีย์และกระบวนการทางการตลาดเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ยังได้รับความรู้ในการผลิตพืชอินทรีย์อื่น ๆ ที่เกษตรกรสามารถนำไปช่วยเสริมในการประกอบอาชีพได้อีกทางหนึ่ง ซึ่งสามารถสังเกตได้จากการจัดกิจกรรมทุกครั้ง เกษตรกรจะให้ความสนใจมาร่วมด้วยความเต็มใจ การถ่ายทอดเทคโนโลยีตามกระบวนการผลิตเกษตรแบบอินทรีย์เป็นการบริหารจัดการการผลิตทางการเกษตรแบบองค์รวม ซึ่งแตกต่างอย่างชัดเจนจากการเกษตรแผนใหม่ที่มีมุ่งเน้นการเพิ่มผลผลิตชนิดใดชนิดหนึ่งสูงสุด โดยการพัฒนาเทคนิคต่าง ๆ เกี่ยวกับการให้ธาตุอาหารพืชและป้องกันกำจัดสิ่งมีชีวิตอื่นที่อาจมีผลในการทำให้พืชที่ปลูกมีผลผลิตลดลง แนวคิดเช่นนี้เป็นแนวคิดแบบแยกส่วน เพราะแนวคิดนี้ตั้งอยู่บนฐานการมองว่าการเพาะปลูกไม่ได้สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศ ดังนั้น การเลือกชนิดและวิธีการใช้ปัจจัยการผลิตต่าง ๆ มุ่งเฉพาะแต่การประเมินประสิทธิผลต่อพืชหลักที่ปลูกโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อทรัพยากรการเกษตรหรือนิเวศการเกษตรสำหรับเกษตรอินทรีย์ ซึ่งเป็นการเกษตรแบบองค์รวม จะให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดิน การรักษาแหล่งน้ำให้สะอาด และการฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพของฟาร์ม ดังนั้น เกษตรอินทรีย์จะประสบความสำเร็จได้ เกษตรกรจำเป็นต้องเรียนรู้กลไกและกระบวนการของระบบนิเวศจากเหตุผลที่ได้กล่าวมา เกษตรอินทรีย์จึงปฏิเสธการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชและปุ๋ยเคมี เนื่องจากสารเคมีการเกษตรเหล่านี้มีผลกระทบต่อกลไกและกระบวนการของระบบนิเวศ นอกเหนือจากการปฏิเสธการใช้สารเคมีการเกษตรแล้ว เกษตรอินทรีย์ยังให้ความสำคัญกับการสร้างสมดุลของวงจรของธาตุอาหาร การประหยัดพลังงาน การอนุรักษ์ระบบนิเวศการเกษตรและการฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งถือได้ว่า เกษตรอินทรีย์เป็นการบริหารจัดการฟาร์มเชิงบวก การจัดการเชิงบวกทำให้เกษตรอินทรีย์แตกต่างอย่างสำคัญ จากการเกษตรที่ไม่ใช้

สารเคมีแบบปล่อยปลละเลเยหรือเกษตรปลอดสารเคมี และเกษตรไร้สารพิษที่เฟื่องฟูในบ้านเรามาหลายปี เนื่องจากเกษตรอินทรีย์เป็นการเกษตรที่ให้ความสำคัญกับการทำฟาร์มเชิงสร้างสรรค์

2. ผลการศึกษาและติดตามประเมินผลการดำเนินงาน ผู้เข้าร่วมฝึกอบรมมีความรู้เกี่ยวกับวิธีการผลิตอย่างง่าย ๆ ด้วยวิธีการที่ปลอดภัย วิธีการดูแลรักษา และวิธีการปลูกใช้ต้นกล้าย้ายปลูกลงในแปลงปลูกได้อย่างเหมาะสม ซึ่งสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันและสามารถนำไปขยายผลออกไปจำหน่ายเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัวได้ ชุดความรู้ที่กลุ่มเกษตรกร สามารถนำไปใช้ได้โดยตรงคือ ความรู้เกี่ยวกับการเตรียมดิน ต้นทุนการผลิต การขยายพันธุ์ การปลูก การดูแลรักษา แต่ความรู้ด้านการแปรรูป การสร้างบรรจุภัณฑ์ การขนส่งผลผลิต และการจัดจำหน่าย ต้องมีการประยุกต์เพื่อนำไปใช้ให้เหมาะกับเกษตรกรในแต่ละราย และแต่ละกลุ่มต่อไป เนื่องจากความรู้ดังกล่าวเป็นความรู้ที่ต้องใช้ประสบการณ์และการบูรณาการจากหลายส่วนประกอบกัน โดยกำหนดแนวทางแก้ไขเพื่อนำไปสู่การพัฒนาการดำเนินการให้มีประสิทธิภาพ คือ (1) ประสานกับสำนักงานพาณิชย์จังหวัดและสำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดชัยภูมิในการกำหนดราคาที่เป็นธรรมกับผู้ผลิตและผู้บริโภคของจังหวัด (2) การดำเนินกิจกรรมสร้างเวทีให้เกษตรกรและผู้บริโภคได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เป็นการกระตุ้นให้เกษตรกรพัฒนาตนเองได้รวดเร็วขึ้น และตรงตามความต้องการของผู้บริโภค โดยสามารถนำมากำหนดเป็นแผนผังกระบวนการบริหารกลุ่มที่มีประสิทธิภาพ ดังนั้น การดำเนินการวิจัยและอบรมเชิงปฏิบัติการในครั้งนี้ จึงสอดคล้องกับหลักการเกษตรอินทรีย์ซึ่งเป็นระบบการผลิตที่คำนึงถึงสภาพแวดล้อม รักษาสมดุลของธรรมชาติและความหลากหลายของทางชีวภาพ โดยมีระบบจัดการนิเวศวิทยาที่คล้ายคลึงกับธรรมชาติและหลีกเลี่ยงการใช้สารสังเคราะห์ ไม่ว่าจะเป็นปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดศัตรูพืช และฮอร์โมนต่าง ๆ เน้นการใช้อินทรีย์วัตถุ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ จากการดำเนินงานวิจัยคณะวิจัย ได้ศึกษาเรียนรู้ประเด็นปัญหาอุปสรรคและประเด็นสนับสนุนในระบบการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีชัยภูมิ ในระยะการศึกษาวิจัยที่ผ่านมาพบประเด็นที่เป็นประโยชน์หลายประการ ดังนี้

1.1 เกษตรกรของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีชัยภูมิ มีความต้องการปรับเปลี่ยนการผลิตสู่ระบบการผลิตเกษตรอินทรีย์แต่ขาดความรู้ด้านการตลาด เนื่องจากระบบห่วงโซ่อุปทานด้านการเกษตรของประเทศไทยยังอาศัยระบบพ่อค้าคนกลาง เป็นสำคัญ ตัวเกษตรกรเป็นเพียงผู้ผลิต การกำหนดราคาเป็นหน้าที่ของพ่อค้าคนกลาง ทำให้เกษตรกรไม่สามารถกำหนดราคาเองได้ จึงได้ราคาต่ำกว่าที่ควรจะเป็น

1.2 การจัดการหลังการเก็บเกี่ยวจนถึงผู้บริโภค เป็นหน้าที่ของพ่อค้าคนกลางที่ขายต่อกันเป็นช่วง ๆ ตั้งแต่ 2-4 ช่วงก่อนถึงผู้บริโภค ทำให้ราคาพืชเกษตรอินทรีย์สูงขึ้นเป็นลำดับ ทำให้ผู้บริโภคบริโภคผลผลิตเกษตรอินทรีย์ในราคาสูง

1.3 การเข้าถึงองค์ความรู้ต่าง ๆ ของเกษตรกรมีข้อจำกัดมาก ยังต้องอาศัยการสนับสนุนจากภายนอก เช่น ภาครัฐ

1.4 ผู้สนับสนุนองค์ความรู้ไม่พิจารณาถึงความต้องการของเกษตรกรว่า ต้องการความรู้ด้านใดให้ชัดเจนก่อนการสนับสนุนองค์ความรู้ต่าง ๆ ให้เกษตรกร ดังเห็นได้จากองค์ความรู้บางอย่างเกษตรกรไม่เห็นถึงความสำคัญและยังไม่ต้องการ ณ เวลานั้น จึงไม่เกิดประโยชน์

1.5 การรวมกลุ่มของเกษตรกรรายย่อย ควรมีรูปแบบเป็นลักษณะแนวราบ มีข้อกำหนดในการดำเนินกิจกรรมกลุ่มที่ชัดเจน สมาชิกสามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันได้ จะทำให้กลุ่มพัฒนาสู่ความยั่งยืน

1.6 เกษตรกรขาดทักษะในการบริหารแปลงปลูก การพยากรณ์ผลผลิต และการบันทึกกิจกรรมต่าง ๆ ในแปลงปลูก

1.7 การดำเนินกิจกรรมสร้างเวทีให้เกษตรกรและผู้บริโภคได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน จะเป็นการกระตุ้นให้เกษตรกรพัฒนาตนเองได้รวดเร็วขึ้น และตรงตามความต้องการของผู้บริโภค

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

ควรมีการจัดการความรู้ (knowledge management) ของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีชัยภูมิ เรื่อง ระบบการรับรองแปลงเกษตรอินทรีย์วิถีชัยภูมิ

เอกสารอ้างอิง

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ศูนย์พัฒนาเกษตรอินทรีย์. (2560). *สาระเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์*. ค้นเมื่อ 25 ธันวาคม 2561, จาก <https://www.stou.ac.th/OADThailand/aboutorganic.aspx>

เครือข่ายเกษตรทางเลือก. (2560). *ความเป็นมาเครือข่ายเกษตรทางเลือก*. ค้นเมื่อ 25 ธันวาคม 2561, จาก <http://thaiaan.org/index.php/2017-03-01-06-58-02>

